

פטור מן המצוה. (151)

מתניתין:

פועל המעביר הביתו של בעל הבית ממקום למקום, ושברה תוך כדי הילוכו, בין אם שומר חנם הוא הפועל, כגון שאינו נוטל שכר עבור מלאכתו, בין אם שומר שכר הוא,

ישבע הפועל שלא פשע בשמירתה, ויפטר מלשלם דמיה. ויבואר הטעם בגמרא.

וכן רבי אליעזר אומר: אכן, גם אני שמעתי מרבתי שאמרו, "זה [שומר חנם] וזה [שומר שכר] ישבע", ויפטר.

ואולם, תמיה אני [רבי אליעזר], אם אכן יכולים זה וזה לישבע ולהפטר?! ולהלן בגמרא יתבאר.

גמרא:

תנו רבנן: המעביר הבית לחבירו ממקום

אם כן, לימא דרב יוסף, מחלוקת תנאים היא? כאשר, רבי אליעזר סובר כרבה, ורבי עקיבא כרב יוסף, שהרי אף המלוה מקיים מצוה בהלואתו. (152)

ומפרשין: לא! בשומר אבידה דכולי עלמא אית להו דרב יוסף.

ב-ב9 והכא, מדובר במלוה צריך למשכון, כלומר

קבוע ביניהם שיוכל המלוה להשתמש במשכון, ותמורת זה יפחות לו מהחוב, (153)

ובמקרה זה קמיפלגי:

מר סבר [רבי עקיבא], מצוה קא עביד שהלוחה, והוי שומר שכר.

ומר סבר [רבי אליעזר], לאו מצוה קא עביד, שלהנאתו מתכונן, שהרי רוצה הוא להשתמש בו, ולכן שומרו, והוי שומר חנם.

152. מקשה הריטב"א, כל שומר חנם יתחייב כשומר שכר, שהרי חייב להתעסק בפקדון לשוטחו ולנערו? ומתרץ [בשבועות מד ב], שאין זה נחשב מצוה אלא בשומר אבידה. אבל שומר חנם נתחייב לכך מתחילה. ובסוגין כתב, ששומר חנם גילה דעתו שאינו חפץ להתחייב כשומר שכר. אבל אבידה שלא באה לידו מיד הבעלים, אנו אומרים שדעתו להיות שומר שכר, או שתנאי בית דין הוא שיהיה כך, כלומר, דין התורה לחייבו כשומר שכר.

153. והתוספות שם פירשו בשם רבינו חננאל — "צריך למשכון", היינו שאינו רוצה להלוות לו ללא משכון. והתוספות דוחים פירוש זה. שסוף סוף מצוה קעביד אף אם מלוה לו במשכון דוקא? מבואר דנקטו, ד"במלוה צריך

שהרי יכול להניחה לרגע ולשוב אחר כך ולנערה, מבואר להדיא שהוא דין דחיה. אבל התוספות שם נחלקו עליו בזה. ובריטב"א בסוכה שם נתבאר, שהוא ממש דין פטור, שכתב אם עוסק במצוה אחרת, נעשית האחרת כדבר הרשות.

151. מה שמדמה סוגיתנו לדין שומר אבידה, תמוה, שהרי כאן מקיים מצוותו רק בשעה שמלוה, ואילו בשומר אבידה מקיימה בכל רגע ורגע? וכתב הנמוקי יוסף, שמכל מקום כיון שנשכר בשעת ההלואה פרוטה דרב יוסף [שאינו חייב בצדקה] נעשה הוא משום כך שומר שכר לעולם. והריטב"א כתב, שגם המלוה בכל פעם ששוטחה לנערה ומתעסק בשמירתה פטור מצדקה כשומר אבידה. [ועיין הערה 144 ולכאורה תלוי הדבר בזה].

הפועל מלשלם, ש"נתקל", לאו פושע הוא.

כלומר פועל המעביר חבית, ונתקלה רגלו באבן וכדומה, ונפל, ונשברה החבית, אף שהיה עליו לתת ליבו אם הדרך פנויה ללא מכשולים, לא נחשב התקלותו באבן כפשיעה, ופטור מלשלם עליה.

והתניא בבביתא, ששיטת רבי מאיר היא להיפך, לפי שכך שנינו בבביתא:

אדם המהלך בדרך, וכדו על שכמו, ונתקל בדרך הילוכו בקרקע, ונפל, ונשברה כדו, ולא פילקו, לא סילק את השברים כדי שלא יזיקו השברים את ההולכים ושבים שם,

וכן אם נפלה גמלו, ולא העמידה, אלא השאירה שם, ועבר שם אדם, והוזק מהשברים:

רבי מאיר מחייב בהיזקן. (155)

והכמים אומרים, פטור ביני אדם, וחייב

למקום, ושברה הפועל, בין אם הוא שומר חינוך, בין אם הוא שומר שבר, ישבע שלא פשע ויפטור, דברי רבי מאיר.

אבל רבי יהודה אומר, אם הוא שומר חינוך, ישבע שלא פשע בשמירתה, ויפטור.

אבל אם הוא נושא שבר, ישלם! (154)

שהרי אפילו אם לא פשע, חייב, כדין שומר שבר, החייב בגניבה ואבידה. ואף "אונס" זה, נחשב הוא כעין גניבה ואבידה, ואינו אונס גמור:

שנינו במשנה: רבי אליעזר אומר, אף אני שמעתי, שבין זה, שומר חינוך, ובין זה, שומר שבר, ישבע ויפטור, כדברי רבי מאיר.

ומוסיף, ותמיה אני, אם אכן יכולין זה וזה להשבע:

והוינן בה: למימרא, דסבר רבי מאיר, שהוא תנא קמא במשנתנו, והוא פוטר את

יהודה, דנחשב שומר שבר וחייב לשלם. ועיין בדברי רש"י דף פ ב בד"ה רבי מאיר אומר כשומר חינוך, דקא יהיב אגר מלאכתו ואינו נוטל שבר על שמירתו. ואם כן יש לעיין למה לדעת רבי מאיר במשנתנו אם נוטל שבר נחשב כשומר שבר? ויש לישב לפי מה שנתבאר, דדוקא רבי יהודה מחייב נושא שבר כשומר שבר. אבל לרבי מאיר אכן מדובר שנוטל שבר גם על השמירה, ולולא זה לא נחשב שומר שבר, לכן רבי מאיר לא הזכיר נושא שבר במשנתנו אלא שומר שבר, ורבי יהודה מחדש, שלא רק שומר שבר משלם, אלא אפילו נושא שבר משלם.

155. מקשים התוספות: לכאורה כמו כן היה

למשכון" כונת הגמרא שאין מצוה בהלוואתו. ומבארים הראשונים לדעת רבינו חננאל, שכונת הגמרא דעצם ההלוואה ודאי מצוה היא, אלא נחלקו רבי עקיבא ורבי אליעזר, אם עצם נטילת המשכון נחשבת מצוה משום שמאפשרת את ההלוואה, ומשום כך נחשב עליו שומר שבר, או לא. ולפרושו של רש"י מקשים הראשונים, שאם כן נחשב המלוה כשומר את המשכון, ובשוכר נחלקו התנאים לעיל [פ ב] אם שומר שבר הוא או שומר חינוך?

154. צריך באור, למה שינה בלשונו "נושא שבר ישלם", ולא אמר "שומר שבר ישלם" כרבי מאיר? ונראה לבאר, דאפילו אם אינו נוטל שבר על השמירה אלא רק שבר מלאכתו, סבר רבי

בדיני שמים.

וקיימא לן, דבנתקל, האם פושע הוא נחשב, או לא, פליגי.

לדעת רבי מאיר, נתקל פושע הוא, ולכן בעל הכד נחשב פושע בכך שלא נזהר ונתקל ונפל, ומחמת כן נשברה כדו, וכשעבר שם אדם וניזוק בשברים, חייב בעל הכד בנזקיו.

ולדעת חכמים, נתקל לאו פושע הוא, ופטור. (156)

ואם כן, דברי רבי מאיר סותרים את עצמם, לכאורה. כי בסוגייתנו נתבאר שנתקל לאו פושע הוא, ולכן ישבע ויפטר, ואילו שם מבואר שלרבי מאיר נתקל פושע?

אמר רבי אלעזר: תברה! אכן מי שישנה משנה זו, לא שנה משנה זו. ובהכרח, שאחת משתי המשניות אינה דברי רבי מאיר.

ומבארת הגמרא את המושך המשנה:

ואתא רבי יהודה למימר, אם הפועל שומר חינוך, ישבע ויפטר, ואם נושא שכר ישלם,

וכמו שנתבאר.

האי בדיניה, שומר חינוך פטור, כי נתקל לאו פושע, ושומר חינוך חייב אלא רק אם פשע.

והאי כי דיניה, שומר שכר חייב, שהרי אף שאינה פשיעה, מכל מקום לא נחשב אונס ממש.

ואתא רבי אלעזר למימר, אין! אכן, גמרא, כך גם אני שמעתי מרבתי, כרבי מאיר. ומיהו, תמיה אני, אם יכולין זה וזה לישבע.

שהרי **בשלמא שומר חינוך משתבע דלא פשע בה,** ופטור, שהרי שומר חינוך חייב רק אם פשע.

אלא, שומר שכר, אמאי משתבע שלא פשע!?

הרי כי לא פשע, נמו שלומי בעי!

שהרי "נתקל", ודאי לא נחשב אונס ממש, אלא כעין גניבה ואבידה, ושומר שכר חייב בגניבה ואבידה?

אבל כעין גניבה פטור. אכן דעת הרמב"ן [הובא בקובץ שעורים ח"ב סימן מד], שאדם המזיק חייב אפילו באונס גמור. ועיי"ש שהוכיח מדבריו, שקטן, הפטור בנזקין, אין זה מחמת שהוא אנוס, אלא שאינו בר חיובא. ומכל מקום, לשיטת הרמב"ן קשה קושית התוספות! ויש ליישב, כדברי ריב"א [ב"ק כז]. שהיות ואין כונתו להזיק אלא עוסק בטובת בעל החבית, אינו נקרא מזיק אלא שומר. [הרמב"ם בהל' חובל ומזיק פ"ו לא מחלק בסוגי האונסין, ועיי"ש במגיד משנה, ומה שהקשה הכסף משנה, ומה שכתב האבן האזל].

אפשר להקשות לדעת רבי יהודה, שהרי חכמים הפוטרים כברייתא הם רבי יהודה [כדמוכח בב"ק כח ב עיי"ש]? ומתוצים התוספות, אף שלרבי יהודה נתקל אינו אנוס, מכל מקום אינו פושע ממש, אלא כעין גניבה ואבידה, ומדין בור אינו חייב אלא אם פשע פשיעה גמורה.

156. מקשים התוספות: אף אם נתקל אנוס הוא יתחייב מדין אדם המזיק, שהרי באדם המזיק דרשו חז"ל מהפסוק "פצע תחת פצע" לחייב על אונס כרצון? ומתוצים התוספות, שבאונס גמור פטור אדם המזיק, ורק באונס כעין אבידה הוא חייב. שהרי אם היה שומר היטב לא היה נאבד.

דתניא, איסי בן יהודה אומר: כתיב לגבי שבועת השומרים [שמות כב]: "כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור, ומת או נשבר או נשבה, אין רואה. שבועת ה' תהיה בין שניהם, אם לא שלח ידו."

ומשמע, הא יש רואה, היכול להעיד שמתה באונס, לא נאמינו בשבועה, אלא יביא ראיה, עדים, ויפטר.

ואם כן, אף כאן לא נאמינו תמיד בשבועה. (159)

ועתה שבה הגמרא ליישב את סתירת דברי רבי מאיר — שבסוגיינו משמע נתקל לאו פושע, ואילו בברייתא מבואר שנתקל פושע הוא:

ורבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אין

ואפילו שומר חנם נמי, לא בכל מקום הוא נשבע, ונפטר.

כי התינה אם נתקל במקום מדרון, (157) שהדרך תלולה, יתכן שאינה פשיעה.

אבל אם נתקל במישור, שלא במקום מדרון, מי מצוי משתבע דלא פשיע? הרי פשיעה גמורה היא, לפי שהיה עליו לתת ליבו אם יש מכשול בדרך! יש

ואפילו אם נתקל במקום מדרון, נמי, לא בכל המקרים אנוס הוא.

כי התינה היכא דליכא ראיה, כגון עדים היכולים להעיד שנתקל באונס, אז ודאי ישבע, ויפטר.

אבל, היכא דאיכא ראיה, כגון שנתקל במקום שרבים מצויים, ויכולים להעיד, למה נאמינו בשבועה, ניתי ראיה, ונפטר? (158)

שעד אחד המסייע פוטר משבועה. [עיי' תוספות ב"מ ב ב בשם ר"ת] והטעם, כיון שהוא במקום רואין, ודאי ידוע הדבר להרבה בני אדם, ובכחאי גונא אם מביא רק עד אחד אין זה בירור כלל. וכנראה כוונתו לומר, כי זה שמביא רק עד אחד, זוהי ריעותא בנאמנותו, שהרי אם כנים דבריו, היה מוצא לכך עדים רבים. [ועיי' שנסתפק אם מועילה כאן עדות קרובים, שהרי אף הן בכלל "רואין", או שצריך עדים כשרים דוקא, וכתב, אף אי מהני עדות קרובים, מכל מקום לא יפטרוהו משבועה].

159. מקשה הקצות החושן [רצ"ד ב'], שומר שטוען נאנסו במקום דאיכא רואין, למה חייב לשלם אם אינו מביא עדים לדבריו, ומדוע לא יהיה נאמן במיגו, שהיה יכול לטעון לא היו דברים מעולם, או החזרתי. [ואין זה בכלל "מיגו

157. מבאר הכוס ישועות, שכנראה היה דוחק לגמרא לומר שלרבי אליעזר נתקל פשיעה גמורה היא, ומשום כך חייב שומר חנם, ולכן מבארת כונתו דשלא במקום מדרון, פשיעה היא.

158. דעת רוב הראשונים היא, שאם יכול להביא ראיה או עדים ואינו מביא, אינו נפטר בשבועה. אכן, הרי"ף מביא יש מפרשים, שכוונת איסי להקל על הנתבע, שאם יביא עדים אינו חייב להשבע. אבל אם נשבע, ודאי נאמן. ומקשה הרי"ף, אם כן, מה חידש איסי בן יהודה, והרי ודאי הוא שאם הביא עדים, פטור משבועה, שהרי אפילו לגבי מומן הוא נפטר מתשלום על פי שני עדים?

וכתב החשק שלמה בשם תוספות הרא"ש [ב"ק יא א] "יביא ראיה", דוקא שני עדים ולא די בעד אחד, ואפילו לדעת הראשונים הסוברים